

YEŞİL KRİMİNOLOJİ: ÇEVRE SUÇLARINDAN ZARAR GÖREN İNSANLARIN, DİĞER CANLILARIN VE EKOSİSTEMLERİN SOSYOLOJİSİ

Çağrı ERYILMAZ*

Atf: Eryılmaz, Çağrı. "Yeşil Kriminoloji: Çevre Suçlarından Zarar Gören İnsanların, Diğer Canlıların ve Ekosistemlerin Sosyolojisi", *Sosyologca*, Sayı 22 (2021), ss. 117-131.

ÖZ: Ekolojik bir krize dönüşen iklim değişikliğinin de etkisiyle artan kuraklık, sel, kasırga gibi doğal felaketler ile kirlilik, ormansızlaşma, doğal kaynak tüketimi gibi çevre sorunları insanlara, diğer canlılara ve ekosistemlere giderek daha çok zarar vermektedir. Bu çerçevede ortaya çıkan mağduriyetlerin ve çevre suçlarının belirlenmesi, giderilmesi ve tekrarının önlenmesi için kriminoloji alanı içinde yeşil kriminoloji alanı ortaya çıkmıştır. Bu makalenin amacı çevre suçlarına odaklanan yeşil kriminoloji alanını incelemektir. Kriminolojinin sokaklardaki bireysel suçlara odaklanan geleneksel anlayışının ötesine geçmeye çalışan yeşil kriminoloji, çevre suçlarının arkasındaki kurumsal ve beyaz yakalı sorumlulara dikkat çekmektedir. Alanın kurucusu Lynch'in çevrecilik ve Marksizm vurgusu ise çevreci hareket içinde yaygın olan ekolojik modernleşme ve sürdürülebilir kalkınma yaklaşımının reformist geleneği karşısında radikal eğilimini kaybetmiştir. Kriminoloji ile çevre sosyolojisi alanlarının kuramsal zenginliğini kullanan yeşil kriminolojinin ampirik çalışmaları nicel veri eksikliği nedeniyle henüz yeterli seviyeye ulaşamamıştır. Çevre sosyolojisinin toplum-çevre etkileşimi odaklı bakış açısı nedeniyle, sosyoloji içinde yaşadığı zorlu kabul görme sürecinin bir benzerini yeşil kriminoloji de yaşamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kriminoloji, Yeşil Kriminoloji, Çevre Suçları, Çevre Sosyolojisi

Green Criminology: The Sociology of Human Beings, Other Living Things and Ecosystems Damaged By Environmental Crimes

ABSTRACT: The aim of this article is to examine the field of green criminology, which focuses on environmental crimes. Trying to go beyond the understanding of criminology focusing on individual crimes on the streets, green criminology draws attention to the corporate and white-collar responsables behind environmental crimes. Natural disasters such as droughts, floods, hurricanes and environmental problems such as pollution, deforestation and natural resource consumption, which have increased with the effect of climate change, which has turned into an ecological crisis, are increasingly damaging people, other living things and ecosystems. In this context, the field of green criminology has emerged in the field of criminology in order to determine, eliminate and prevent the repetition of grievances and environmental crimes. The emphasis on environmentalism and Marxism, the founder of the field, Lynch, has lost its radical tendency in the face of the reformist tradition of ecological modernization and sustainable development approach, which is common in the environmental movement. Empirical studies of green criminology, which uses the theoretical richness of the fields of criminology and environmental sociology, have not yet reached a sufficient level due to the lack of quantitative data. Due to the society-environment interaction-oriented perspective of environmental sociology, the process of acceptance in sociology has been difficult. Green criminology has the same problem.

Keywords: Criminology, Green Criminology, Environmental Crimes, Environmental Sociology

Makale Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 10.11.2021
Kabul Tarihi : 15.12.2021

* Doç. Dr., İzmir Bakırçay Üniversitesi, cagrideniz@gmail.com, ORCID: 0000-0001-9972-9245

Giriş

Endüstrileşmenin ve kentleşmenin olumsuz etkilerinin görülmeye başlandığı 1950'lerde Dünya'nın gündemine giren çevre sorunları günümüzde artmakta ve yaygınlaşmaktadır. Özellikle iklim değişikliğinin etkilerinin yaygınlaşıp sıklaştığı günümüzde çevre sorunları devletlerin, medyanın ve toplumların gündeminde ilk sıralarda yer almaktadır. Ekolojik kriz seviyesine gelmiş çevre sorunlarından insanlar, diğer canlılar ve ekosistemler zarar görmekte ve mağdur olmaktadır. Örneğin 2021 yılı içinde Dünya'da ve Türkiye'de yaşanan yangın, sel, kuraklık, kirlilik gibi çevre sorunları yerel halka, orman hayvanlarına ve nehir ekosistemlerine ciddi zararlar vermektedir. Diğer yandan doğa olaylarının afete dönüşmesi nedeniyle mağdur olanların zararlarının tazmin edilmesi ve sorumluların belirlenip cezalandırılması talebi toplumda yükselmektedir.

Çevre sorunlarının insanlara, diğer canlılara ve ekosistemlere verdiği zararın sorumluluğuna dikkat çeken yeşil kriminoloji alanı son otuz yılda ortaya çıkmış ve gelişmiştir. Bu makalenin amacı çevre suçlarına odaklanan yeşil kriminoloji alanını incelemektir. Çalışmanın devamında öncelikle Lynch'in öncülüğünde kurulan yeşil kriminolojinin tanımı, Marksizmle ilişkisi, reformist yaklaşımı ve eksiklikleri açıklanacaktır. Sonra alanın farklı çalışma alanları örnek çalışmalarla özetlenecektir. Devamında, yeşil kriminolojinin kuramsal çeşitliliği kriminoloji ve çevre sosyolojisi kuramlarına dayanan alan çalışmaları örnekleriyle ortaya koyulacaktır. Değerlendirme bölümünde ise yeşil kriminolojinin potansiyeli ve zorlukları vurgulanacaktır.

Yeşil Kriminoloji

Radikalizm ile Reformizm Arasında

1990'da yayınlanan "The Greening of Criminology: A Perspective for the 1990s" adlı makalesinde, toplumsal adalet sorununa çevre konusunu dahil eden Michael J. Lynch yeşil kriminolojinin sınırlarını çizmiştir. Alanın kurucu ve önde gelen ismi Lynch'e göre, yeşil kriminoloji 80'lerin çevre hareketinin kapitalizm karşıtlığı ile "doğa koruma, toplumsal sorumluluk, hümanizma ve bireyselleşme karşıtlığı" ilkelerinden faydalanmaktadır. Zira Marksist geleneğe bağlı bir radikal düşünür olarak Lynch, toplumdaki güçlü grupların etnisite, sınıf ve toplumsal cinsiyet kategorilerinin yanı sıra çevre üzerinden de yapısal bir hakimiyet kurduğunu vurgulamaktadır.¹ Toplumdaki tahakkümler ile insanın doğaya hakimiyeti arasındaki bağlantı Marx, Eleştirel Okul ve toplumsal ekolojinin kurucusu Bookchin tarafından da paylaşılmaktadır. Marx ve Horkheimer'a göre insanlığın doğaya hâkim olma süreci toplum içindeki tahakküm ilişkilerinin oluşmasına neden olurken Bookchin ise toplumda kadına, azınlıklara, yoksullara ve diğer dezavantajlı gruplara yönelik tahakküm nedeniyle insanın doğaya tahakküm ettiğini vurgulamaktadır.² Kuruluşundan itibaren toplumsal adalet konusunu merkezine alması yeşil kriminolojinin hem eleştirel köklerini hem de toplumsal içerimini göstermektedir.

Lynch ceza hukuku ve adalet sistemine yönelik sınıf temelli yaklaşımdan vazgeçmeksizin toplumdaki eşitsiz güç dağılımının hem insanlara hem çevreye zarar verdiğini belirtmektedir. Bu çerçevede kriminolojideki liberal ve muhafazakâr geleneklerin ötesine geçerek Marksist ve

¹ Michael J. Lynch, "The Greening of Criminology: A Perspective for the 1990s". *The Critical Criminologist* 2/3-4 (1990), ss. 3-12.

² Murray Bookchin, *Ekolojik Bir Topluma Doğru*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996, ss. 196-197.

radikal bir kriminoloji anlayışına çevre koruma düşüncesini eklemeyi önermektedir. Böylece “çevrecilik, radikalizm ve hümanizmayı harmanlayan” yeşil kriminoloji alanını tanımlamaktadır.³ Radikal ve Marksist bir yaklaşımı vurgulamasına rağmen Lynch, çevre sorunlarının çözümünde yeşil kriminolojinin rolünü reformist bir çerçevede tanımlamıştır. Zira yeni tanımladığı alanın kökten çözümler sunamayacağını kabullenip mevcut ekonomi-politik sisteme uyumlu çözümler sunmaktadır. Lynch’e göre kapitalizm koşullarında “çevre politikaları ve kanunları aşırı üretim, tüketim ve ekonomik büyümenin neden olduğu çevresel zararı ortadan kaldıramazlar ama azaltabilirler”.⁴ Bu çerçevede Lynch yeşil kriminolojinin amacını Marx’ın praksis kavramıyla açıklamaktadır. Emeği sömüren kapitalizmin doğayı da sömürmesinin bilimsel veriye dayanarak ortaya konması insanlığın çevreye verdiği zararı azaltabilir.⁵ Ancak Marx’ın praksis kavramı radikal bir değişimi içerirken Lynch’in çevreye verilen zararın azaltılması önerisi reformist bir yaklaşımı göstermektedir.

Lynch’in reformist yeşil kriminoloji yaklaşımı günümüzün hâkim söylemi haline gelen sürdürülebilir kalkınma ile uyum içindedir. 1972’de Roma Kulübü’nün yayınladığı “Büyümenin Sınırları” raporu ile başlayan ekonomik büyümenin durdurulması çağrılarına Birleşmiş Milletler 1987’deki “Ortak Geleceğimiz” raporu ile karşı çıkmış ve “sürdürülebilir kalkınma” kavramı çerçevesinde çevreciliği ve çevre hareketini kontrol etmeye başlamıştır. Buna göre ekonomik kalkınmayı engellemeden çevresel zararı en az indirmek mümkün olabilecektir.⁶ Kapitalist ekonominin sürekli büyümek zorunda oluşunu ve tüketim toplumunu sorgulamadan ekonomiyi “yeşillendirmeyi” hedefleyen sürdürülebilir kalkınma söylemine göre mevcut doğal kaynaklar akılcı kullanılarak kalkınma ve ekonomik büyüme sürdürülebilir kılınabilir. Lynch’e benzer bir biçimde, çevre sosyolojisi içinde yer alan ekolojik modernleşme kuramı⁷ da hem kapitalist büyümeyi sorgulamaz hem de çevreci yasal düzenlemelerin etkin uygulanmasının çevre sorunların çözümündeki önemini vurgular.

Lynch’in çizdiği reformist çerçevenin mevcut ekonomik yapıyı kabul etmesinin yanı sıra bir diğer karakteristik özelliği de çevre sorunlarının çözümünde yasal düzenlemeleri öne çıkarmasıdır. Lynch bu çerçevede çevre sorunlarında devletlerin ve şirketlerin sorumlulukları vurgulamaktadır. Zira yeşil suçlar çevresel zararlar nedeniyle canlıların zarar gördüğü, yerel ve küresel ölçekte gerçekleşen, kurumsal ve devlet suçlarıyla ilişkili, politik ekonomi ve sınıf analizi gerektiren suçlardır.⁸ Lynch “devletin çevresel zararlara karşı vatandaşlarını koruma görevini yerine getirmemesi”ne dikkat çekmektedir.⁹

Sokaktaki Bireysel Suçların Ötesinde Beyaz Yakalılar ve Kurumlar

³ Lynch, “The Greening”, ss. 3-12.

⁴ Michael J. Lynch, “Green Criminology and Environmental Crime: Criminology That Matters in the Age of Global Ecological Collapse”, *Journal of White Collar and Corporate Crime* 1/1 (2021), ss. 50-61.

⁵A.g.e. ss. 56-58.

⁶ WCED (Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu), *Ortak Geleceğimiz*. Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, 1987.

⁷Dana Fisher, “Sociology’s Engagement with the Environment (Part II)”. Immersion Distinguished Scholar Workshop: Sociology Toplantısında Sunulan Bildiri, Annapolis, ABD, Ocak 11-14, 2016.

⁸ Lynch 1990:11’den akt. Lynch, “Green Criminology”, ss. 56-58.

⁹ Michael J. Lynch, “The Ecological Distribution of Community Advantage and Disadvantage: Power Structures, Political Economy, Communities, and Green-State Crime and Justice”, *Crit Crim* 24 (2016), s. 248.

Literatürde yeşil kriminolojinin odaklandığı suçların farklı tanımları yapılmaktadır. Çevre sosyolojisine ve yeşil kriminolojiye göre, ekosistemlerin yerel ve küresel ölçekte doğanın yenilenmesi, canlı türlerine ev sahipliği yapması ve gerekli şartları sağlaması görevlerini yerine getirememesi ekolojik düzensizlik olarak tanımlanmaktadır. Bu duruma “neden olan veya teşvik eden insan davranışları ekosisteme karşı yeşil suçlar olarak” adlandırılmaktadır.¹⁰ White¹¹ ise çevre suçlarını kahverengi, beyaz ve yeşil olarak üçe ayırmaktadır. Şehirlerdeki çevre suçları kahverengi, yeni teknolojilerle ilgili olanlar beyaz ve yaban alanlar ile türlere verilen zararlar yeşil suçlar olarak nitelendirilmektedir. Tanımlama tartışmasına bütüncül yaklaşan Potter ise çevre suçlarının şehir, teknoloji ve yaban alanla sınırlamanın ötesine geçerek kriminolojinin bütününe yönelik ekolojik bir yaklaşım ortaya koymaktadır. Potter’a¹² göre ekolojik bakış açısı sayesinde kriminoloji çevre sorunlarının toplumsal zararlara yol açtığını ve çevresel mağduriyetlerin de çevre suçlarından kaynaklandığını tespit edebilir. Ancak sadece yeşil suçlar için değil tüm kriminoloji alanında “yeşil bir bakış açısı” kullanılmalıdır. Zira ekolojik bir bakış açısından bakıldığında toplumsal dünya ile doğal dünya birbirinden ayrılamaz. Doğa ve toplum arasındaki etkileşim kaçınılmazdır, doğada ekosistemlere verilen zarar insanları da etkileyecektir. Potter’ın vurguladığı yeşil bir bakış açısı ihtiyacı ve bu çerçevedeki toplum-doğa ilişkisi vurgusu, çevre sosyolojisinin kurucu isimlerinden Catton ve Dunlap’ın 1970’lerde geliştirdiği Yeni Ekolojik Paradigma’da¹³ da yer almaktadır. Buna göre sosyolojinin kuruluş döneminde dışlanan çevre konusu, bir paradigma seviyesinde hem sosyolojiye hem de diğer sosyal bilimlere dahil edilmelidir. İnsanı doğadan ayrı ve bağımsız gören İnsan İstisnacılığı Paradigması yerine toplum-çevre etkileşimini dikkate alan; dünyanın fiziksel sınırlarının toplumsal ilerlemeyi kısıtlayacağını bilincinde olan Yeni Ekolojik Paradigma hâkim kılınmalıdır. Sonuç olarak Potter’ın çevre sosyolojisinin kurucu kavramlarından biri olan toplum-çevre etkileşimini vurgulaması yeşil kriminoloji ve çevre sosyolojisi arasındaki koşutluğa örnek olmaktadır.

Yeşil kriminoloji çevre sorunlarının insanlara zarar vermesi nedeniyle oluşan suçlar, insanları ve çevreyi koruyan kanunlar, anlaşmalar ve hareketler, devletlerin ve şirketlerin insanları ve hayvanları çevresel zararlardan koruması, insanların ve hayvan türlerinin zarar görmesi, kimyasal maddelerin insanlar ve hayvanlarda test edilmesi gibi farklı konuları

---

¹⁰Michael J. Lynch, Paul B. Stretesky & Michael A. Long. “Situational Crime Prevention and the Ecological Regulation of Green Crime: A Review and Discussion”. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 679 (2018b), s. 179.

¹¹ White 2008’den akt. Lynch, “Green Criminology”, s. 52.

¹² Gary Potter, “The Criminogenic Effects of Environmental Harm: Bringing a ‘Green’ Perspective to Mainstream Criminology”, *Environmental Crime and Its Victims – Perspectives within Green Criminology*. Der. Toine Spapens, Rob White ve Marieke Kluin. Burlington: Ashgate, 2014, ss. 8-18.

¹³ William R. Catton ve Riley E. Dunlap, “Environmental Sociology: A New Paradigm”, *The American Sociologist*, 13(1978).

ıçermektedir.¹⁴ Çevre suçları içinde karbon suçları¹⁵, petrol sızıntıları,¹⁶ kimyasal atıklar¹⁷, yaban hayvanı suçları¹⁸, dini grupların kurban kesimleri¹⁹ yer almaktadır. Lynch²⁰ ormansızlaşma, madencilik, tarım, kentleşme, hayvana eziyet, iklim değişikliği vb. konuları içeren çevre suçlarında, suçlar kişisel ölçüğe indirilerek toplumsal güçlerin ve yapıların gizlendiğine dikkat çekmektedir. Zira çevreyi kirletme, tarım ilacı kullanma, ağaç kesme, canlı türlerine zarar verme gibi konularda bireylerden çok devletler, şirketler ve ekonomik süreçler sorumludur. Bu çerçevede yer alan hayvanlara eziyet konusunda Türkiye’de uzun yıllardır tartışılan²¹ Hayvan Hakları Kanunu²² nihayet 14.07.2021’de yürürlüğe girmiştir. Buna göre evcil hayvanlara işkence uygulayan ve onları öldürenlere hapis cezası verilebilecektir²³. Kanunda Lynch’in öne çıkardığı devletin sorumluluğu ve beyaz yakalı suçlular yeterince yer almazken doğrudan hayvanlara zarar veren bireyler hedef alınmaktadır.

Çevre ile suç konularının içeren çevresel güvenlik konusu da yeşil kriminoloji alanında yer almaktadır. Kaypak²⁴ çevre sorunlarının insanlığı tehdit edecek seviyeye ulaşarak insanlığa karşı bir suç haline geldiğini belirtmektedir. Su ve petrol gibi doğal kaynaklardaki kıtlıklar, su savaşları, küresel ısınma, depremler ve diğer çevre sorunları yaşamın sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Bu çevre tehditleri askeri tehditlerin önüne geçerek uluslararası çevre suçlarını ortaya çıkarmıştır. Bu kapsamda güvenliğe yönelik çevresel tehdit ve tehlikeler çevresel güvenlik kavramını gündeme getirmiştir. Bu sorunların çözümü için devletlerin ortak çalışması gerekmektedir.

Kuramsal Çeşitlilik

¹⁴ Lynch, “The Greening”, ss. 3-12.

¹⁵ Reece Walters ve Peter Martin. “Trade in ‘Dirty Air’: Carbon Crime and the Politics of Pollution”, *Environmental Crime and Its Victims – Perspectives within Green Criminology*, Der. Toine Spapens, Rob Walters ve Martin, “Trade in”.

¹⁶ Coen Van Gulijk, “Oil Spills: A Persistent Problem”, *Environmental Crime and Its Victims – Perspectives within Green Criminology*, Der. Toine Spapens, Rob White ve Marieke Kluin. Burlington: Ashgate, 2014.

¹⁷ Marieke Kluin ve Ellen Jagtman, “A Decade of Violations in the Dutch Chemical Industry”, *Environmental Crime and Its Victims – Perspectives within Green Criminology*, Der. Toine Spapens, Rob White ve Marieke Kluin. Burlington: Ashgate, 2014.

¹⁸ Matthew Crow vd. “Camouflage-collar Crime: An Examination of Wildlife Crime and Characteristics of Offenders in Florida”, *Environmental Crime and Its Victims – Perspectives within Green Criminology*, Der. Toine Spapens, Rob White ve Marieke Kluin, Burlington: Ashgate, 2014.

¹⁹ Janine Janssen, “On the Relationship between Animal Victimization and Stigmatization of Ethnic Groups: The Case of Ritual Slaughter”, *Environmental Crime and Its Victims – Perspectives within Green Criminology*, Der. Toine Spapens, Rob White ve Marieke Kluin, Burlington: Ashgate, 2014.

²⁰ Lynch, “Green Criminology”, s. 54.

²¹ “Hayvan Hakları Yasası”, son güncelleme 10 Aralık, 2020, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-55254614>.

²² “Hayvanları Koruma Kanunu ile Türk Ceza Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”, son güncelleme 14 Temmuz, 2021, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/07/20210714-9.htm>.

²³ “Yeni Çıkarılan “Hayvanları Koruma Kanunu” Kapsamındaki İlk Dava Görüldü”, son güncelleme 10 Eylül, 2021. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/yeni-cikarilan-hayvanlari-koruma-kanunu-kapsamindaki-ilk-dava-goruldu.jsZ1Blr1DUungtPyzfY52g>.

²⁴ Şafak Kaypak, “Çevresel Güvenlik ve Sınırşan Çevre Suçları”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 38 (2013), ss. 11-20.

Çevre sosyolojisi ve çevreci hareketin temel kuram ve kavramları da yeşil kriminolojinin ilgi alanına girmektedir. Bu çerçevede Lynch²⁵ çevre sosyolojisi, hayvan hakları çalışmaları, çevresel adalet araştırmaları, ekofelsefe, metabolik yarılma dahil olması gereğini vurgulamaktadır. Yeşil kriminoloji farklı kuramsal yaklaşımlara açık olsa da sonuçta kapitalizm eleştirisini öne çıkarmaktadır. Lynch vd.²⁶ yeşil kriminolojinin 90'larda çevre suçları ve eşitsizlikler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak üzere politik ekonomi perspektifiyle kurulduğunu ancak kriminoloji alanında "kapitalizmin bir çevre suçu olarak" görülmemesi nedeniyle başarılı olamadığını belirtmektedir. Zira kapitalizmde üretilen ve eşitsiz dağıtılan refah ile gelişen teknolojinin kaynağı doğadır; kapitalizm çevre sorunlarına neden olmaktadır. Bu nedenle doğaya zarar veren kapitalizmin çevrenin korunması için geliştireceği çevre kanunlarının yeterli olacağı kuşkuludur. Marksist çerçevede kapitalizm eleştirisini öne çıkaran Lynch'in yaklaşımının benzerleri çevre sosyolojisi içinde de yer almaktadır. İlk olarak O'Connor'un geliştirdiği kapitalizmin ikinci çelişkisi kuramı sürekli büyüme zorunda olan kapitalizmin doğal sınırlara ulaştığını vurgulamaktadır.²⁷ Wallerstein'in dünya sistemi kuramını çevreci perspektifte yorumlayan çevreci dünya sistemi kuramı ise²⁸ merkezde yer alan gelişmiş ülkelerin doğal kaynakları eşitsizce tüketen kapitalist tahakkümünü; yarı çevre ve çevre ülkelerinde ise doğa yıkımını öne çıkarmaktadır. Koşu bandı kuramına göre, kapitalist sistem ekonomik büyüme sürecinde ekolojik sınırlar ile karşılaştığında çözümünü çevreye daha büyük zararlar vermekte bulmaktadır²⁹. Sonuç olarak çevre sorunlarının kaynağı olarak kapitalizmi gören Lynch ile çevre sosyolojisinin önde gelen Marksist kuramları koşutluk içindedir.

Yeşil kriminolojinin devletlerin ve şirketlerin sorumluluklarını öne çıkaran yaklaşımına, iklim değişikliği ve lüks tüketim üzerine yapılan araştırmalar örnek verilebilir. Kramer'e göre³⁰ insanlığın neden olduğu iklim değişikliği nükleer savaştan sonra en çok sayıda insana zarar verecek olan çevre suçu niteliğindedir. Devletlerin ve şirketlerin sera gazlarını yaymaya devam etmesinin yanı sıra iklim değişikliğinin inkârını desteklemeleri de beyaz yakalı bir çevre suçu niteliğindedir. Uluslararası ve ulusal ölçekte küresel ısınmanın neden olduğu toplumsal zararlara dair herhangi bir kanunun ve kurumun var olmadığı günümüzde; ekonomik ve politik güç odakları uluslararası çevre suçu işlemektedirler. ABD örneğinde Cumhuriyetçi Parti'nin ve onu destekleyen muhafazakâr düşünce kuruluşlarının "iklim değişikliği inkârı" anlatıları enerji şirketlerinin ve politik destekçilerinin ekonomik çıkarlarını tehdit edecek gerekli yasal düzenlemelerin gerçekleşmesini engellemektedir. İklim değişikliğinde olduğu gibi lüks tüketim kaynaklı çevre suçlarında da devletlerin ve şirketlerin

²⁵ Lynch, "Green Criminology", ss. 50-52.

²⁶ Michael J. Lynch vd., "A Proposal for the Political Economy of Green Criminology: Capitalism and the Case of the Alberta Tar Sands", *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice* 58/2 (2016), ss. 137-160.

²⁷ James O'Connor, "Capitalism, Nature, Socialism: A Theoretical Introduction", *Capitalism, Nature, Socialism* 1/1 (1998).

²⁸ Luiz C. Barbosa, "Theories in Environmental Sociology", *Twenty Lessons in Environmental Sociology*, Der. Kenneth A. Gould ve Tammy L. Lewis, New York: Oxford University Press, 2009, s. 35.

²⁹ Kenneth A. Gould vd. "Interrogating The Treadmill of Production: Everything You Wanted to Know About The Treadmill, But Were Afraid to Ask." Çevre ve Koşu Bandı Üretimi Sempozyumu'nda Sunulan Bildiri, Wisconsin, ABD, Ekim 31-Kasım 1, 2003.

³⁰ Roland Kramer, "Climate Change: A State-corporate Crime Perspective", *Environmental Crime and Its Victims - Perspectives within Green Criminology*, Der. Toine Spapens, Rob White ve Marieke Kluin, Burlington: Ashgate, 2014, ss. 23-34.

sorumluluğu önemlidir. Lynch, Long, Stretesky ve Barrett'a göre³¹ "gösterişçi tüketim" kapsamındaki lüks metaların yeşil suç kapsamına alınması gereklidir. Zira lüks araçların, özel jetlerin, süper yatların ve evlerin üretim ile kullanım süreçlerinde ortaya çıkan ekolojik ayak izi ve CO2 emisyonu, doğanın yenilenmesini ve ekosistemlerin devamlılığını engellemektedir. Gelişmiş ülkelerin küresel ölçekteki ekolojik ayak izleri aşırı tüketim nedeniyle diğer ülkelerden farklıdır; benzer uçurum aynı toplumdaki üst ve alt sınıflar arasında da varlığını sürdürmektedir. Toplumdaki tabakalaşma ve eşitsizlik hem ulusal hem de uluslararası ölçekteki doğanın sömürsünde kendini göstermektedir.

Yeşil kriminolojinin kuramsal yaklaşımları kriminolojinin çevre dışı alanlarına da ilham kaynağı olmaktadır. Literatürde şehirdeki suç yayılımının kirlilik olarak görülmesi önerisi temelinde, Eck ve Eck³² kriminoloji alanındaki iki önemli dergide³³ yayınlanan araştırma makalelerini incelemişlerdir. Yayınlanan yüzlerce makalede suçlular, teknoloji, idari ve benzeri konular işlenirken mekân konusu ele alınmamıştır. Bu çerçevede Eck ve Eck³⁴ suçlu odaklı çözümlere karşı suçun bir kirlilik olarak algılanmasını; suçun yoğunlaştığı bölgeleri kirlilik kaynağı olarak görülmesini önermektedirler. Somut olarak, çevre kirliliğine karşı geliştirilen piyasa tabanlı kontrol ve teşvik mekanizmalarının suç alanına taşınması gerekmektedir. Şehirdeki suç yayılımının kirlilik olarak görülmesi anlayışında çevresel bir kavram kullanılmasına rağmen konunun çevre ile ilgisi yoktur; sadece suç işlenen bölgeler tanımlanmaktadır. Benzer ironi sosyolojinin çevre kavramını ilk kez kullandığı kuruluş döneminde de yaşanmıştır. Hem sosyolojinin kurucu isimlerinden Durkheim hem de Chicago Okulu'nda geliştirilen insan ekolojisi yaklaşımı çevre kavramlarını kullanmasına rağmen toplum-çevre etkileşimini yadsımıştır. Durkheim'ın işlevsel yaklaşımına temel olan organizmacı eğilim³⁵ ve insan ekolojisinin Darwinci ve Malthusçu kavramları³⁶ çevre kaynaklı olmalarına rağmen doğadan bağımsız olarak toplumun analizinde kullanılmışlardır.

Eck ve Eck'e³⁷ karşı Lynch, Barrett, Stretesky, Long, Jarrell ve Ozymy³⁸ şehirdeki "suç yayılımının kirlilik olarak görülmesi" anlayışının yetersiz olduğunu; aksine çevre kirliliğinin bir suç olarak görülmesi yaklaşımının gerekli olduğunu vurgulamaktadırlar. Zira hem insanlara hem de diğer canlılara zarar veren çevre kirliliği bir suç niteliği taşımaktadır. Şehirdeki "suç yayılımının kirlilik olarak görülmesi" anlayışı kirliliğe dair bilimsel verileri ve literatürü görmezden gelmekte, yeşil kriminoloji alanına uymamakta, suç ile kirlilik arasındaki ilişkiyi tersine çevirmektedir. Kriminoloji pek önemsemese de kirlilik insanlara, diğer canlılara ve ekosistemlere zarar veren ciddi bir sorundur. Şehirdeki "suç yayılımının kirlilik olarak görülmesi" yaklaşımı ise kirliliğin halk sağlığına etkileri, kirlilik suçunun

³¹ Micheal J. Lynch vd., "Measuring the Ecological Impact of the Wealthy: Excessive Consumption, Ecological Disorganization, Green Crime, and Justice". *Social Currents* 6/4 (2019), ss. 377-395.

³² John Eck ve Emily B. Eck, "Crime Place and Pollution Expanding Crime Reduction Options Through a Regulatory Approach". *Criminology & Public Policy*, 11/2 (2012), ss. 282-291.

³³ *Criminology & Public Policy* ile *Criminal Justice Policy Review*.

³⁴ Eck ve Eck, "Crime Place".

³⁵ Çağrı Eryılmaz, "Durkheim'da Toplum-Çevre Etkileşimi: Dışlayıcı Toplumsal Olgulara Karşı Çevreci Potansiyel", *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 39/1 (2019).

³⁶ Frederick H. Buttell ve Craig R. Humphrey, "Sociological Theory and Natural Environment", *Handbook of Environmental Sociology*, Der. Riley E. Dunlap ve William Michelson, London: Greenwood Press, 2002, ss. 38-40.

³⁷ Eck ve Eck, a.g.e.

³⁸ Michael J. Lynch vd., "Crime as Pollution? Theoretical, Definitional and Policy Concerns with Conceptualizing Crime as Pollution", *American Journal of Criminal Justice*, 40 (2015), ss. 843-860.

kurbanları ve suçun kurumsal niteliği yerine sokak suçlarına yönelmekte ve “piyasa tabanlı suç kontrol modelleri”ne dayalı çözümler önermektedir.

Kriminolojinin Çevre Suçlarına Uygulanması: Durumsal Suç Önleme Kuramı Örneği

Araştırmalar kriminolojinin durumsal suç önleme kuramının “beyaz yakalı” ağırlıklı çevre suçlarına uygulanabildiği göstermektedir. Erbuğa’ya göre³⁹ suç önleyici yaklaşımlardan biri olan durumsal suç önleme kuramı suçlunun yakalanması ve cezalandırılmasından ziyade suçun oluşmasına neden olan koşullara odaklanmaktadır. Erbuğa iyi eğitim, meslek ve pozisyon sahibi beyaz yakalıların tespit edilmesine ve engellenmesine yönelik olarak durumsal suç önleme yaklaşımının sınırlarını ve imkânlarını incelemiştir. Buna göre durumsal suç önleme beyaz yakalı suçları azaltmada etkili olsa da tek başına yeterli olamamaktadır. Kuramın eksiklerine dikkat çeken Kızmaz⁴⁰ ise suç önlemede suça dair tüm değişkenlerin ve kurumların dahil edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Zira suç işleme fırsatlarını azaltıp riski artıran ve suçluların rasyonel seçimler yaptığını öne süren durumsal suç önleme kuramı tek başına yeterli değildir. Bu nedenle durumsal suç önleme dahil olmak üzere tüm suç önleyici yaklaşımların entegre edildiği bütüncül ve proaktif bir model önermektedir.

Durumsal suç önleme kuramı beyaz yakalı ağırlıklı çevre suçlarını önlemede uygun görülmesine rağmen yetersizlikleri dikkat çekmektedir. Lynch, Stretesky ve Long⁴¹ devletlerin ekosistemlerin ve canlıların zarar görmesini engellemek için uyguladıkları stratejiler anlamına gelen çevre suçlarının kontrolünün, durumsal suç önleme kuramı tarafından yeterince incelenmediğini belirtmektedir. “Büyük yapısal ekonomik güçlerin” suçu üretmesi nedeniyle durumsal suç yaklaşımı suçu önlemede yeterli olamamaktadır. Ancak kısa dönemde çevresel zararların artmasını engelleyebilmektedir. Bu çerçevede yeşil kriminologlar durumsal suç önlemenin zorlayıcı uygulamalarını etkisiz bulmaktadır. Koruma kriminologları ise durumsal suç önlemenin bazı yabancı türlere yönelik çevre suçlarının engellenmesinde etkili olabileceğini göstermişlerdir. Türkiye’deki duruma bakıldığında çevre suçlarına yönelik yasal düzenlemelerin caydırıcı olmadığı görülmektedir. Kara ve Deniz⁴² on beş yıl önce yürürlükte veya gündemde olan anayasa, çevre, imar, gecekondü, imar ve şehirleşme ile ilgili kanun ve tasarıları incelemiştir. Buna göre anayasada çevrenin korunması ve gerekli tedbirlerin alınması görevi devlete verilmesine rağmen ceza kanunu bu durumu yeteri kadar yansıtamamaktadır; örneğin toprakla ilgili kanun ile kurumlar arası eşgüdüm yetersizdir. Çevrenin kirletilmesi, gürültü ve imar kirliliğini içeren konuların çevre suçları başlığı altında ceza kanununa girmesi önemlidir ancak önleyici tedbirler ve cezalar yetersiz kalmaktadır. “Kirlenen öder” anlayışı maddi boyutla sınırlı kaldığı için farklı gelir grupları arasında cezalandırma sürecinde eşitsizliğe neden olmaktadır.

Yeni Alanın Sorunları

³⁹ Gökçe Sinem Erbuğa, “Durumsal Suç Önleme Yaklaşımı Çerçevesinde Beyaz Yakalı Suçların Önlenmesi”, *İzmir İktisat Dergisi*, 35/3 (2020): 593-602.

⁴⁰ Zahir Kızmaz, “Suç Nasıl Önlenebilir? Bütüncül Bir Model Gereksinimi”, *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 46 (2019), ss. 285-307.

⁴¹ Michael J. Lynch vd., “Situational Crime Prevention and the Ecological Regulation of Green Crime: A Review and Discussion”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 679 (2018b), ss. 178-197.

⁴² Barış Kara ve Bülent Deniz, “Çevre Suçlarının Yeni Türk Ceza Kanunu Özelinde İncelenmesi”. *ADÜ Ziraat Fakültesi Dergisi* 3/1 (2006).

Lynch'e göre⁴³ alanın kriminoloji içinde tanımlanmasından otuz yıl sonra bile yeşil kriminoloji yeterli ilgiyi görmemektedir. Ayrıca önemli küresel kaygılara odaklanan bir çalışma alanına dönüşmemiştir. Bu durum çevre sosyolojisinin sosyoloji içinde zorlu ve tam anlamıyla gerçekleşmemiş kabul görme sürecine benzemektedir. 1950'lerde ortaya çıkan çevre sorunları 1960'larda ve 1970'lerde çevre hareketini ortaya çıkarmıştır ve sosyologlar çevre konularıyla ilgilenmeye başlamıştır. Ancak ayrı bir alt disiplin olarak çevre sosyolojisinin ortaya çıkışı Durkheim'in "toplumsal olgular" sınırlaması ile engellenmiştir. Zira sosyolojinin kuruluş sürecinde coğrafi belirlenimcilikten ve çevresel değişkenlerden ayrı bir disiplin geliştirme kaygısı "sosyokültürel belirlenimci" bir geleneğe yol açmış ve toplum-çevre etkileşimini görmezden gelmiştir.⁴⁴ İklim değişikliğinin neden olduğu göç, yoksullaşma gibi toplumsal sonuçların çok belirgin olduğu günümüzde bile çevre sosyolojisi sosyoloji disiplini içinde tam anlamıyla kabul görmüş değildir. Benzer durum yeşil kriminoloji ile kriminoloji arasında da yaşanmaktadır. Lynch'e göre⁴⁵ bunun aşılması için yeşil suçların kabul görmesi ve kriminolojinin odak alanı olan sokak suçları kadar öne çıkarılması gerekmektedir. Bunun için geleneksel kriminolojinin sınırlarının ötesine geçerek beyaz-yakalı ve kurumsal suçlar teori ve araştırma çerçevesinde incelenmelidir. Zira çevre kanunlarını ve düzenlemelerini birer toplumsal inşa olarak tanımlayan Lynch, bilimsel bilginin ve mağdurlarının çıkarlarının etkisinin ekonomik yapıdan ve güçlü gruplardan az olduğuna dikkat çekmektedir.

Yeşil kriminolojinin yaygınlaşp kabul görmemesinde metodolojik eksikler de rol oynamaktadır. Lynch, Barrett, Stretesky ve Long'a göre⁴⁶ nicel çalışmaların eksikliği yeşil kriminolojiyi ana akım kriminoloji içinde marjinalleştirmektedir. Geleneksel suç kuramlarına odaklanan ana akım kriminoloji cinsiyet, etnisite gibi konuları öne çıkaran eleştirel kriminolojiyi dışlamaktadır. Bunun yerine sokak suçlarına yönelik nicel araştırmalara ve test edilebilir hipotezlere odaklanmaktadır. Ana akım ile yeşil kriminoloji arasındaki engelin aşılmasında binlerce vakaya dayanan nicel araştırmalar faydalı olabilir. Nicel tekniklerin yeşil kriminoloji alanında kullanılması sonuçların genelleştirilmesine, politikalara etki edilebilmesine, hipotezlerin test edilmesine ve gelişmiş kuramların oluşturulmasına imkân sağlayabilir. Yeşil kriminoloji alanında eksikliği vurgulanan ampirik çalışmalara örnek olarak Lynch, Stretesky ve Long'un⁴⁷ çevre suçlarına verilen cezalara dair çalışması örnek verilebilir. Bu çalışmada İrlanda'da 2004-2014 yılları arasında yürütülen 147 soruşturmayı cezalarına göre incelemişlerdir. Toplam 154 suçlunun sadece para cezalarına çarptırılmasını İrlanda'nın bağlamı (ekolojik ayak izi, kirliliğin yayılımı ve çevre suçlarına dair düzenlemeler) içinde değerlendirmenin gerekliliğini vurgulamaktadırlar. Zira İrlanda'nın yasal düzenlemeleri üyesi olduğu AB'ye uyumludur ancak ülkenin "ekonomi-politik örgütlenmesi çevre suçlarını ve bunlara verilen cezaları etkilemektedir". Ülke endüstrisi küçük şirketlerle sınırlı olan ve ekonomisi aslen servis sektörüne dayanan İrlanda'da önemli bir kirlilik sorunu görülmemektedir. Yılda ortalama 14 çevre cezasının verilmesi ülkede çevresel süreçlerin kayıt

⁴³ Lynch, "Green Criminology", ss. 50-51.

⁴⁴ Riley Dunlap, "Sociology's Engagement with the Environment (Part I)". Immersion Distinguished Scholar Workshop: Sociology Toplantısında Sunulan Bildiri, Annapolis, ABD, Ocak 11-14, 2016.

⁴⁵ Lynch, "Green Criminology".

⁴⁶ Michael J. Lynch vd., "The Neglect of Quantitative Research in Green Criminology and Its Consequences", *Critical Criminology*, 25 (2017), ss. 183-190.

⁴⁷ Michael J. Lynch vd., "Environmental Crime Prosecutions in Ireland, 2004-2014". *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, (2019), ss. :1-17.

dışı doğasını, çevre suçlarına halk tarafından gereken önemin verilmediğini ve çevre suçlarına dair özel bir kurumsal yapının eksikliğini göstermektedir.

Çevre Sosyolojisi ile Yeşil Kriminolojinin Kesişimi

Lynch, Stretesky ve Long⁴⁸ çevre sosyolojisindeki Marksist kuramlardan koşu bandı üretiminin, çevre kanunları üzerindeki etkisine dikkat çekmektedir. Koşu bandı üretimi kuramı sürekli büyümek zorunda olan kapitalist ekonominin çevresel krizleri daha çok büyüyerek ve daha büyük çevresel zararlara yol açarak aşmaya çalıştığını vurgulamaktadır.⁴⁹ Lynch, Long ve Stretesky'e göre⁵⁰ göre de koşu bandı üretimi döngüsünün neden olduğu kapitalist büyüme ile çevresel zarar arasındaki ilişki çevre kanunlarına da yansımış ve koşu bandı döngüsüne uygun kanunlar yürürlüğe girmiştir. Bu çerçevede koşu bandı hukukunun oluşumunda çevreye zarar verip çıkarlarını korumak için lobicileri destekleyen üreticiler baş rodedir. Kamu görevlileri ve vatandaşlar da bu süreçte etkili olmaktadır. Şirketler ve devletler arasındaki çıkar ilişkisi sonucunda çevre suçlarına dair kanunların genişlemesi ve uygulanması sınırlanmakta, düşük para cezaları uygulanarak toplum ve çevre sağlığının önüne şirket çıkarları geçirilmektedir. Sonuçta çevre kanunları ve düzenlemeleri koşu bandı üretimi sisteminde sürekli büyüyen kapitalist birikimi engellemeyecek ölçüde uygulanmaktadır. Örneğin Lynch, Long ve Stretesky⁵¹ koşu bandı kuramı çerçevesinde yerel çevre eylemcilerinin öldürüldüğü çevre suçlarını araştırmışlardır. Sürekli büyüyen kapitalizmin çevreye ve yerel halka etkilerini sömürgeleştirme, emperyalizm, soykırım ve ekokırım kavramlarıyla incelemiştir. Sonuçta küresel kapitalist yapı bir yandan genişlerken diğer yandan da doğayı yok etmekte ve Güney Amerika ile Afrika örneklerinde görüldüğü üzere doğaya bağımlı yerel halklara ve onları korumaya çalışan yerel eylemcilere zarar vermektedir. Benzer çevre suçları Türkiye'de de yaşanmaktadır. Bunlar arasında en bilineni ise çevre yıkımına neden olan Karadeniz Sahil Yolu'na karşı mücadele eden Cihan Eren'in 2005 yılında öldürülmesidir.⁵² Yakın zamanlardaki çarpıcı örnek ise Antalya'nın Finike ilçesindeki mermer ocaklarının kapatılması için mücadele veren Ali Ulvi ve Aysin Büyüknohutçu çiftinin öldürülmesidir.⁵³

Bergama ve Artvin-Cerattepe'de altın madenine karşı yürütülen 20 yılı aşkın hukuk mücadelesi sonunda alınan yetersiz sonuçlar⁵⁴, Türkiye'de de kalkınma ile çevre koruma

⁴⁸ Michael J. Lynch vd., "The Treadmill of Production and the Treadmill of Law: Propositions for Analyzing Law, Ecological Disorganization and Crime", *Capitalism Nature Socialism*, (2018a), ss. 3-12. DOI: 10.1080/10455752.2018.1545241.

⁴⁹ Kenneth A. Gould vd., "Interrogating The Treadmill of Production: Everything You Wanted to Know About The Treadmill, But Were Afraid to Ask.", *Çevre ve Koşu Bandı Üretimi Sempozyumu'nda Sunulan Bildiri*, Wisconsin, ABD, Ekim 31-Kasım 1, 2003.

⁵⁰ Michael J. Lynch vd., "Green Criminology and Native Peoples: The Treadmill of Production and The Killing of Indigenous Environmental Activists", *Theoretical Criminology* 22/3 (2018).

⁵¹ A.g.e., ss. 318-341.

⁵² "Çevreci Avukat Cihan Eren Öldü", son güncelleme 23 Temmuz, 2005, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cevreci-avukat-cihan-eren-oldu-336831>.

⁵³ "Öldürülen Büyüknohutçu Çiftinin Mücadele Ettiği Mermer Ocağı Kapatıldı", son güncelleme 14 Ağustos, 2017, <https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/antalya/oldurulen-buyuknohutcu-ciftinin-mucadele-ettiği-40549473>.

⁵⁴ Defne Gönenc, "Litigation as a Strategy for Environmental Movements Questioned: An Examination of Bergama and Artvin-Cerattepe Struggles", *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* (2021).

süreçleri çeliştiğinde devletin kalkınmadan yana tavır koyduğunu göstermektedir.⁵⁵ Çevreyi koruyormuş gibi gözüküp kapitalist kalkınma süreçlerini devam ettiren tüm ülkelerde “çevre yönetimi” kavramı kullanılmaktadır. Zira Wallerstein’ın yarı-çevre ve çevre olarak tanımladığı⁵⁶ ülkelerde refah artışının ve kalkınmanın öncelikli olup çevre koruma taleplerinin yüzeysel olarak karşılanması hem devlet politikalarında yer bulmaktadır hem de toplumda kabul görmektedir. Bu çerçevede koşu bandı üretimi kuramına uygun olarak kapitalist üretim ve tüketim süreçleri sürekli hızlanıp genişlerken Türkiye gibi yarı-çevre ülkelerde çevre kaygıları ikinci planda kalmakta ve çevre yönetimi uygulamaları ile mevcut durum idare edilmeye çalışılmaktadır. Ancak özellikle içinde bulunduğumuz 2021 yılında hem Türkiye gibi yarı-çevre ülkelerde hem de Almanya, ABD gibi merkez ülkelerde yaşanan iklim değişikliği kaynaklı yangın, sel gibi afetlerin sayısının ve şiddetinin artması çevre sorunlarının mevcut çevre yönetimi uygulamaları ile çözülemeyeceğini göstermektedir. Önümüzdeki dönemde hem Dünya’da hem de Türkiye’de iklim krizinin çevre konusunu gündemde ilk sıralara çıkarması muhtemeldir. Bu çerçevede devletlerin, şirketlerin, toplumların ve tüketicilerin -kapitalizmin sürekli büyümesine ve aşırı tüketime yönelik eleştirileri yok sayan-sürdürülebilir kalkınma, çevre yönetimi ve çevre dostu teknoloji kavramlarını içeren çözümleri tercih edeceği beklenebilir.

Yeşil kriminoloji çevre sosyolojisinin güncel yaklaşımları içinde yer alan çevresel adalet hareketine ve kuramına da ilgi göstermektedir. Çevresel adalet kuramı çevre sorunlarına toplumsal eşitsizlikler çerçevesinden bakan yaklaşımlar içinde yer almaktadır.⁵⁷ 1980’lerde ABD’de siyah toplulukların zehirli depolama, çöp yakma ve benzeri kaynaklı çevre kirliliğine daha çok maruz kalmasına itiraz eden bir hareket olarak başlamıştır. 1970’lerin yaban hayatı ve kırsal çevreyi koruma odaklı ekoloji söyleminin ötesinde; ABD’deki siyah topluluklar gibi dezavantajlı şehir sakinlerinin maruz kaldığı çevre sorunlarını öne çıkaran çevresel adalet kuramı “çevresel ırkçılık” kavramını gündeme getirmiş ve Dünya’daki benzer sorunlara dikkat çekmeye başlamıştır.⁵⁸ Toplumsal eşitsizlikleri ile çevre sorunlarını birlikte değerlendiren çevresel adalet yaklaşımının yeşil kriminoloji alanında ilgi görmesi sürpriz değildir. Zilney, McGurrin ve Zahran⁵⁹ kriminologların çalışmalarını çevresel adalet kuramı çerçevesinden incelemişlerdir. 1970-2003 arasında 204 akademik dergide yer alan 425 makaleyi analiz ederek hangi bölümlerin ve başlıkların öne çıktığını belirlemişlerdir. Buna göre makale yazarlarının çalıştıkları bölümler arasında coğrafya, kentsel çalışmalar, sosyoloji, halk sağlığı ve siyaset bilimi çoğunluğu oluşturmaktadır. Konu başlıkları arasında ise zararların mekânsal dağılımı, halk sağlığı, çevre politikası, küreselleşme, sürdürülebilirlik ve çevresel ayrımcılık dikkat çekmektedir. Çevresel adalet yaklaşımına göre çevresel zararlardan alt sınıflar, siyahlar ve diğer dezavantajlı gruplar daha çok etkilenmektedir. Çevre suçlarıyla karşılaşıldığında devletlerin ve beyaz yakalı görevlilerin sorumlulukları ile ilgili olarak kriminologlar bilimcileri, eylemcileri, vatandaşları ve politikacıları bilgilendirebilmektedirler.

⁵⁵ Bengi Akbulut vd., “Türkiye’de Çevre Siyasetinin Ekonomi-Politikleri: Kurumlar ve Devletin İnşası”, *Kalkınma Literatüründe Yeni Yaklaşımlar*, Der., Ahmet Faruk Aysan ve Devrim Dumludağ Ankara: İmge, 2013, ss. 11-13.

Akbulut vd., “Türkiye’de Çevre”, ss. 11-13).

⁵⁶ George Ritzer ve Jeffrey Stepnisky, *Sosyoloji Kuramları*, Ankara: De Ki Basım Yayım, 2014, ss. 309-311.

⁵⁷ Çağrı Eryılmaz, “Sosyal Bilim Paradigmaları Çerçevesinde Çevre Sosyolojisinin Kuramları ve Kavramları”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 27/1 (2017), ss. 168-169.

⁵⁸ John Hannigan, *Environmental Sociology*, New York: Routledge, 2006, ss. 46-52.

⁵⁹ Lisa Anne Zilney vd., “Environmental Justice and The Role of Criminology: An Analytical Review of 33 Years of Environmental Justice Research”, *Criminal Justice Review*, 31/1 (2006), ss. 47-60.

Ayrıca, kriminologlar çevre suçlarına dair veri sağlayabilmektedir ve çevre kanunları ile düzenlemelerinin geliştirilmesi yoluyla kirletici aktörlerin ceza almasını kolaylaştırabilmektedirler.

Değerlendirme

Bu makalenin amacı çevre suçlarına odaklanan yeşil kriminoloji alanını incelemektir. Bireysel suçlara ve sokak olaylarına yönelen kriminoloji disiplininin aksine yeşil kriminoloji beyaz yakalı suçluları ve devletler ile şirketler gibi kurumsal yapıları öne çıkarmaktadır. Çevresel adalet, sürdürülebilir kalkınma ve koşu bandı üretimi gibi çevre sosyolojisinin güncel kavram ve kuramları yeşil kriminoloji çalışmalarında doğrudan veya dolaylı olarak kullanılmaktadır. Alanın kurucu ismi Lynch, Marksizm vurgusu temelinde kriminolojinin toplumsal ve ekonomik eleştirisine çevreci perspektifi eklemektedir. Bu çerçevede çevre sorunları ile toplumsal tabakalaşmayı birlikte değerlendiren çevresel adalet kuramı kullanılabilir. Sürekli büyüyen kapitalizmin çevre yıkımını artırmasını vurgulayan koşu bandı üretimi kuramının Marksist perspektifi de yeşil kriminoloji çalışmalarında yer almaktadır. Ayrıca yeşil kriminoloji ile çevre sosyolojisinin dahil oldukları disiplinin tamamına yeşil bakış açısını entegre etme idealleri de benzeşmektedir. Her iki alt disiplinde de "toplum-çevre etkileşimi" yaklaşımının vurgulanması -çevre sorunlarının ekolojik krize dönüşmesi sürecine paralel olarak- sosyal bilimlerde öne çıkmakta olduklarını göstermektedir.

Çevre sosyolojisi ile yeşil kriminoloji arasındaki bir diğer temel benzerlik ise iki alt disiplinin de temel disiplinleri içinde kendilerini yeterince kabul ettirememiş olmasıdır. Kriminoloji disiplini içinde kendine yer edinmeye çalışan yeşil kriminoloji durumsal suç önleme gibi kriminoloji kuramlarını çevre suçlarına uygulamaya çalışmaktadır. Yeni alanın en büyük eksikliği ise metodoloji alanındadır; örneğin nicel verilere dayanan araştırmaların sayısı yeterli değildir. Ancak günümüzde yeşil kriminolojinin kriminoloji alanında ve sosyal bilimlerde etkinliğini artırma potansiyeli ortaya çıkmıştır. Zira yıkıcı etkilerini Dünya'nın her yerinde ve artan sıklıkla gösteren iklim krizi, çevre kaygılarını uzun bir aradan sonra yine gündemde ilk sıralara taşımıştır. Son yıllarda görülen sel, yangın gibi afetlerin çevresel ve toplumsal etkilerinden zarar gören insanların, diğer canlıların ve ekosistemlerin mağduriyeti artmaktadır. Bu çerçevede gerekli önlemlerin alınması ve sorumluların cezalandırılması yönündeki kamuoyunun beklenti ve taleplerinin yeşil kriminoloji alanının ilgi ve kabul görme sürecini hızlandırması olasıdır.

Etik kurul raporu: Bu çalışma için etik kurul raporu gerekliliği bulunmamaktadır.

Katkı oranı beyanı: %100

Çatışma beyanı: Makalede, herhangi bir kurum, kuruluş ve kişi ile mali çıkar çatışması yoktur.

Kaynakça

Akbulut, Bengi, Fikret Adaman ve Murat Arsel. "Türkiye'de Çevre Siyasetinin Ekonomi-Politikleri: Kurumlar ve Devletin İnşası", *Kalkınma Literatüründe Yeni Yaklaşımlar*. Der., Ahmet Faruk Aysan ve Devrim Dumludağ Ankara: İmge, 2013.

- Barbosa, Luiz C. "Theories in Environmental Sociology", *Twenty Lessons in Environmental Sociology*. Der. Kenneth A. Gould ve Tammy L. Lewis. New York: Oxford University Press, 2009: 25-46.
- BBC. "Hayvan Hakları Yasası". Son güncelleme 10 Aralık, 2020. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-55254614>.
- Bookchin, Murray. *Ekolojik Bir Topluma Doğru*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 1996.
- Buttel, Frederick H. ve Craig R. Humphrey. "Sociological Theory and Natural Environment", *Handbook of Environmental Sociology*. Der. Riley E. Dunlap ve William Michelson. London: Greenwood Press, 2002: 33-69.
- Catton, William R. ve Riley E. Dunlap. "Environmental Sociology: A New Paradigm", *The American Sociologist*, 13(1978):41-49.
- Crow, Matthew, Tara O'Connor Shelly ve Paul Stretesky. "Camouflage-collar Crime: An Examination of Wildlife Crime and Characteristics of Offenders in Florida", *Environmental Crime and Its Victims – Perspectives within Green Criminology*. Der. Toine Spapens, Rob White ve Marieke Kluin. Burlington: Ashgate, 2014: 185-204.
- Dunlap, Riley. "Sociology's Engagement with the Environment (Part I)". Immersion Distinguished Scholar Workshop: Sociology Toplantısında Sunulan Bildiri, Annapolis, ABD, Ocak 11-14, 2016. <http://www.sesync.org/sites/default/files/education/sociology-5.pdf> (21.09.2106).
- Eck, John E. ve Emily B. Eck. "Crime Place and Pollution Expanding Crime Reduction Options Through a Regulatory Approach". *Criminology & Public Policy* 11/2 (2012): 281-316.
- Erbuğa, Gökçe Sinem. "Durumsal Suç Onleme Yaklaşımı Çerçevesinde Beyaz Yakalı Suçların Onlenmesi". *Izmir İktisat Dergisi* 35/3 (2020): 593-609. Doi: 10.24988/ije.202035311.
- Eryılmaz, Çağrı. "Sosyal Bilim Paradigmaları Çerçevesinde Çevre Sosyolojisinin Kuramları ve Kavramları". *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 27/1 (2017): 159-174. DOI: 10.18069/firatsbed.346440.
- Eryılmaz, Çağrı. "Durkheim'da Toplum-Çevre Etkileşimi: Dışlayıcı Toplumsal Olgulara Karşı Çevreci Potansiyel." *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi* 39/1 (2019): 135-157.
- Fisher, Dana. "Sociology's Engagement with the Environment (Part II)". Immersion Distinguished Scholar Workshop: Sociology Toplantısında Sunulan Bildiri, Annapolis, ABD, Ocak 11-14, 2016. <http://www.sesync.org/sites/default/files/education/sociology-6.pdf> (21.09.2016).
- Gould Kenneth A., David N. Pellow ve Allan Schnaiberg. "Interrogating The Treadmill of Production: Everything You Wanted to Know About The Treadmill, But Were Afraid to Ask." Çevre ve Koşu Bandı Üretimi Sempozyumu'nda Sunulan Bildiri, Wisconsin, ABD, Ekim 31-Kasım 1, 2003.
- Gönenç, Defne. "Litigation as a Strategy for Environmental Movements Questioned: An Examination of Bergama and Artvin-Cerattepe Struggles". *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* (2021).
- Janssen, Janine. "On the Relationship between Animal Victimization and Stigmatization of Ethnic Groups: The Case of Ritual Slaughter", *Environmental Crime and Its Victims –*

- Perspectives within Green Criminology*. Der. Toine Spapens, Rob White ve Marieke Kluin. Burlington: Ashgate, 2014: 205-220.
- Hannigan, John. *Environmental Sociology*. New York: Routledge, 2006.
- Hürriyet. "Çevreci Avukat Cihan Eren Öldü". Son güncelleme 23 Temmuz, 2005.
<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/cevreci-avukat-cihan-eren-oldu-336831>.
- Hürriyet. "Öldürülen Büyüknohutçu Çiftinin Mücadele Ettiği Mermer Ocağı Kapatıldı". Son güncelleme 14 Ağustos, 2017.
<https://www.hurriyet.com.tr/yerel-haberler/antalya/oldurulen-buyuknohutcu-ciftinin-mucadele-ettigi-40549473>.
- Kara, Barış ve Bülent Deniz. "Çevre Suçlarının Yeni Türk Ceza Kanunu Özelinde İncelenmesi". *ADÜ Ziraat Fakültesi Dergisi* 3/1 (2006): 15-20.
- Kaypak, Şafak. "Çevresel Güvenlik ve Sınırşan Çevre Suçları". *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 38 (2013): 11-21.
- Kızmaz, Zahir. "Suç Nasıl Önlenebilir? Bütüncül Bir Model Gereksinimi". *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 46 (2019): 285-307.
- Kluin, Marieke ve Ellen Jagtman. 2014. "A Decade of Violations in the Dutch Chemical Industry", *Environmental Crime and Its Victims – Perspectives within Green Criminology*. Der. Toine Spapens, Rob White ve Marieke Kluin. Burlington: Ashgate, 2014, 171-184.
- Kramer, Roland. "Climate Change: A State-corporate Crime Perspective", *Environmental Crime and Its Victims – Perspectives within Green Criminology*. Der. Toine Spapens, Rob White ve Marieke Kluin. Burlington: Ashgate, 2014: 23-39.
- Lynch, Michael J. "The Greening of Criminology: A Perspective for the 1990s". *The Critical Criminologist* 2/3-4 (1990): 11-12.
- Lynch, Michael J. "The Ecological Distribution of Community Advantage and Disadvantage: Power Structures, Political Economy, Communities, and Green-State Crime and Justice". *Crit Crim* 24 (2016):247-262.
- Lynch, Michael J. "Green Criminology and Environmental Crime: Criminology That Matters in the Age of Global Ecological Collapse". *Journal of White Collar and Corporate Crime* 1/1 (2021): 50-61.
- Lynch, Michael J. & Paul B. Stretesky. "Similarities Between Green Criminology and Green Science: Toward A Typology of Green Criminology," *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice* 35/4 (2011): 293-306. DOI: 10.1080/01924036.2011.625233.
- Lynch, Michael J., Michael A. Long ve Paul B. Stretesky. "Green Criminology and Native Peoples: The Treadmill of Production and The Killing of Indigenous Environmental Activists". *Theoretical Criminology* 22/3 (2018) :318-341.
- Lynch, Michael J., Michael A. Long, Paul B. Stretesky ve Kimberly L. Barrett. "Measuring the Ecological Impact of the Wealthy: Excessive Consumption, Ecological Disorganization, Green Crime, and Justice". *Social Currents* 6/4 (2019): 377-395.
- Lynch, Michael J., Paul B. Stretesky ve Michael A. Long. "A Proposal for the Political Economy of Green Criminology: Capitalism and the Case of the Alberta Tar Sands". *Canadian Journal of Criminology and Criminal Justice* 58/2 (2016): 137-160.

- Lynch, Michael J., Paul B. Stretesky & Michael A. Long (2018a): "The Treadmill of Production and the Treadmill of Law: Propositions for Analyzing Law, Ecological Disorganization and Crime". *Capitalism Nature Socialism*. (2018a). DOI: 10.1080/10455752.2018.1545241.
- Lynch, Michael J., Paul B. Stretesky & Michael A. Long. "Situational Crime Prevention and the Ecological Regulation of Green Crime: A Review and Discussion". *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 679 (2018b):178-197. DOI: 10.1177/0002716218789080.
- Lynch, Michael J., Paul B. Stretesky & Michael A. Long. "Environmental Crime Prosecutions in Ireland, 2004–2014". *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice* (2019) :1-17. DOI: 10.1080/01924036.2019.1615520.
- Lynch, Michael J., Kimberly L. Barrett, Paul B. Stretesky ve Michael A. Long. "The Neglect of Quantitative Research in Green Criminology and Its Consequences". *Critical Criminology* 25 (2017): 183-198.
- Lynch, Michael J., Kimberly L. Barrett, Paul B. Stretesky, Michael A. Long, Melissa L. Jarrell ve Joshua Ozymy. "Crime as Pollution? Theoretical, Definitional and Policy Concerns with Conceptualizing Crime as Pollution". *American Journal of Criminal Justice* 40 (2015): 843-860.
- NTV. "Yeni Çıkarılan "Hayvanları Koruma Kanunu" Kapsamındaki İlk Dava Görüldü". Son güncelleme 10 Eylül, 2021.
<https://www.ntv.com.tr/turkiye/yeni-cikarilan-hayvanlari-koruma-kanunu-kapsamindaki-ilk-dava-goruldu,jsZ1Blr1DUungtpyzfY52g>.
- O'Connor, James. "Capitalism, Nature, Socialism: A Theoretical Introduction", *Capitalism, Nature, Socialism* 1/1 (1998): 11-38.
- Potter, Gary. 2014. "The Criminogenic Effects of Environmental Harm: Bringing a 'Green' Perspective to Mainstream Criminology", *Environmental Crime and Its Victims – Perspectives within Green Criminology*. Der. Toine Spapens, Rob White ve Marieke Kluin. Burlington: Ashgate, 2014.
- Resmî Gazete. "Hayvanları Koruma Kanunu ile Türk Ceza Kanunu'nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun". Son güncelleme 14 Temmuz, 2021.
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/07/20210714-9.htm>.
- Ritzer, George ve Jeffrey Stepnisky. *Sosyoloji Kuramları*. Ankara: De Ki Basım Yayım, 2014.
- Van Gulijk, Coen. "Oil Spills: A Persistent Problem", *Environmental Crime and Its Victims – Perspectives within Green Criminology*. Der. Toine Spapens, Rob White ve Marieke Kluin. Burlington: Ashgate, 2014: 133-148.
- Walters, Reece ve Peter Martin. "Trade in 'Dirty Air': Carbon Crime and the Politics of Pollution", *Environmental Crime and Its Victims – Perspectives within Green Criminology*. Der. Toine Spapens, Rob White ve Marieke Kluin. Burlington: Ashgate, 2014: 121-132.
- WCED (Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu). *Ortak Geleceğimiz*. Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, 1987.
- Zilney, Lisa Anne, Danielle McGurrin ve Sammy Zahran. 2006. "Environmental Justice and The Role of Criminology: An Analytical Review of 33 Years of Environmental Justice Research". *Criminal Justice Review*, 31/1 (2006): 47–62.